

Daniel Daianu, 5 septembrie 2022

Razboiul si energia: cand *costul/pretul marginal* explodeaza ce faci?

Manualele de economie spun ca echilibrul pe piata inseamna egalizarea cererii cu oferta. Totodata, ca producatorii livreaza pe piata pana ce costul marginal de productie nu depaseste pretul energiei pe piata. Se presupune de asemenea concurenta care sa stimuleze producatorii sa lucreze cu costuri cat mai mici astfel incat marje de profit sa fie mai mari, fie pentru a supravietui. Cererea de energie este influentata de nivelul preturilor; preturi mai inalte descurajeaza cererea, desi elasticitatea de raspuns al consumatorului poate varia in functie de venit. Pe piata energiei competitia se da intre diverse forme de energie (combustibili fosili, hidro, energie nucleara, energie verde), a caror obtinere poate avea costuri foarte diferite. Chiar la aceeasi sursa/forma de energie costurile pot varia, ceea ce creeaza rente pentru unii producatori avand in vedere pretul de pe piata. Uneori rentele sunt foarte mari.

In UE competitia intre sursele diverse de energie este gandita si din perspectiva tranzitiei energetice, care urmareste eliberarea in timp de combustibili fosili, reducerea emisiilor de carbon. Logica costului/pretului marginal sta la baza design-ului pietei comune a energiei. Miscarea preturilor pe piata ar trebui sa incurajeze investitiile in surse nepoluante de energie.

Dar ce scrie in manual, cele mentionate mai sus, se lovesc de o realitate dura, mult mai complicata, ilustrata de efecte al razboiului din Ucraina. **Europa (UE) este actualmente sub dictatul unui pret al gazului indus de sistarea livrarilor de catre Rusia.** Iar pretul la gaz influenteaza copios pe cel la electricitate. Daca alte state furnizoare de gaz natural, de alte forme de energie, ar compensa diminuarea drastica a livrarilor din Rusia, piata s-ar echilibra cat de cat la un nivel mai rezonabil. SUA a incercat sa ajute statele europene cu LNG, dar este o alternativa nu ieftina si nu suficienta. OPEC+ (cartelul tarilor exportatoare de titei) a raspuns slab la solicitari ale UE si ale SUA. Iar acorduri recente intre Franta, Italia, etc cu Algeria, de pilda, nu pot schimba fundamental situatia foarte dificila pe piata energiei pentru europeni. Cotatiile la gaz natural erau in august, a.c, de cca 10 ori mai mari fata de perioada corespondenta de acum un an.

Este impropriu sa vorbim de pret de echilibru pe piata energiei. Stricto sensu, poti sa spui ca opereaza asa ceva. Dar este un echilbru forat, rezultat din diminuarea deliberata a unor livrari (de catre Rusia), care a dus pretul la gaz mai sus cu mult –cu reverberatii in toata piata energiei. Cifrele pentru costul unui MWH la burse graiesc singure. Consecinte ale Pandemiei (ale lockdown-urilor) si tranzitia energetica au crescut foarte mult costul energiei dupa 2020, dar conduita Rusiei, care foloseste gazul ca arma de confruntare pe fondul razboiului din Ucraina, a bulversat si mai mult piata (in martie a.c cotatiile la gaz crescusera cu 40% fata de inceputul anului).

Despre ce echilibru putem vorbi cand preturile/cotatiile la burse europene cresc subit atat de mult? Ce echilbru este acela care este dictat de utilizarea unor livrari de gaz natural ca instrument de confruntare, santaj? Ce echilibru pe piata poate fi numit cel care este insotit de rationare (distribuire limitata de cantitati), rationalizare (impunere de repere de eficienta in consum), exhortatii adresate cetatenilor de a consuma mai putin, posibile inchideri de furnizare de energie pe anumite perioade ale zile etc. Toate acestea se intampla in Europa, in UE, in zilele noastre.

Logica costului/pretului marginal este deci de reinterpretat in context de razboi si sunt constatari de facut:

- Pretul de piata la gazul natural este dictat in prezent de limitarea livrarilor de catre Rusia, care nu pot fi inlocuite rapid de NLG (gaz natural lichefiat) si alte resurse la costuri convenabile;
- Este puternic afectat pretul la electricitate intrucat in UE exista o cuplare intre acesta si pretul la gaz natural;
- Unii producatorii beneficiaza, in grade diferite (in functie de costurile de productie), de rente exceptionale -- asa numite windfall gains;
- Suirea preturilor la combustibili fosili poate accelera trecerea la surse de energie verde si poate stimula investitii, dar acest proces dureaza, nu se poate intampla peste noapte in privinta rezultatelor dorite;

- In acest timp, cresterea butala a preturilor la energie este foarte greu de suportat de consumatori casnici si portiuni mari din mediul de afaceri; economii si sisteme sociale pot fi profund destabilizate;
- **Cresterea preturilor la energie, cresterea pretului relativ al energiei (in raport cu restul preturilor), echivaleaza cu o scumpire a costului vietii si are puternice efecte distributionale in interiorul economiilor si intre state;** cel mai sever afectate sunt tarile care importa multa energie pe net. Ironia este ca, desi livreaza mai putin statelor din UE, Rusia are venituri mai mari din titei si gaz (si pentru ca a suplimentat exporturi catre alte piete).
- **Pentru societatea moderna, cresterea masiva a pretului la energie creeaza o mare problema de repartizare a costului ajustarii;**
- Are sens sa fie supraimpzitate companiile producatoare de energie care obtin castiguri exorbitante (windfall gains tax) --pentru a ajuta pe cei mai vulnerabili din societate (cetateni si firme)

Constatarile de mai sus sunt valabile, mai mult sau mai putin, peste tot in Europa, mai ales in tari care importa energie masiv.

In UE, au iesit la iveala insuficiente ale pietei comune a energiei, care au fost trecute sub tacere mult timp. Criza energetica (declansata inainte de invadarea Ucrainei de catre Rusia) a aratat ca nu exista stocuri/rezerve suficiente (prevala filosofia "just in time", a unor piete bine interconectate si cu costuri de ajustare mici), ca inter-conectarea intre grid-uri nationale este precara (piata UE este segmentata), este subestimata diversitatea mare de resurse din statele membre si preferinte nationale diferite (ex: energie nucleara vs alte surse), interese nationale nu pot fi adesea conciliate sub flamura solidaritatii europene, dependenta excesiva de Rusia, etc. Este de repetat ca piata energiei nu este precum piata dulciurilor; fara dulciuri se poate trai, fara energie nu! De energie depinde totul. Asemenea hibe ale design-ului pietei energiei in UE au fost reliefate pregnant de Razboi.

UE, ca bloc geoeconomic, este considerabil mai putin inzestrata cu resurse naturale de baza (combustibili, metale rare, etc) decat SUA, China, Rusia. Acest

handicap este de vazut in conditiile in care constrangerile de resurse naturale se vor simti mai intens in competitia globala. Avantaje competitive generate de tehnologii de varf, capital uman inalt calificat, pot contrabalansa handicapul mentionat, dar tari din Asia in special (inclusiv China si India) au progresat mult in industrie, in domeniul inteligentei artificiale, privind capital uman cu inalta calificare. Asezarea puterii economice se misca in spatiul global.

Privind piata energiei din Romania nu se intelege nici acum ca liberalizarea pietei trebuie sa fie insotita de o buna "organizare", de reguli si norme adecvate. **Liberalizarea nu echivaleaza cu dereglementare!** O piata financiara dereglementata orbeste (light touch regulation) a favorizat marea criza financiara izbucnita in 2008. Pe pietele in general, prin reglementare, se incearca limitarea abuzului de pozitie dominanta, coluziuni (intelegeri neloiale), speculatii fara limita (inclusiv vanzari in lipsa/short-selling), inselatorii, etc. Am auzit un inalt oficial al ANRE care sublinia ca piata inseamna speculatie; este un adevar foarte partial. Piata, alias economie libera, inseamna in primul rand productie si competitie, inovatie. Speculatia nu trebuie sa fie trasatura de baza. Iar acolo unde este nevoie sa intervina autoritatea de reglementare, alte institutii.

Fara reglementari adecvate, o piata o ia razna, este impiedicata chiar functionarea economiei. Iar acum in Europa avem cvasiregim de razboi, cel putin in domeniul energiei. Sa fie lasati traderii sa faca legea pe piata, la propriu si la figurat? In Romania, ANRE nu este agentie pentru dereglementare, asa cum BNR si ASF nu sunt autoritati pentru dereglementarea sistemului financiar, ci pentru o buna reglementare. Oricum, trebuie sa economisim energia, alte resurse. Acest deziderat reclama preturi care sa incurajeze economisirea, chiar si atunci cand se recurge la plafonari. **Iar schema de compensare a facturilor trebuie sa fie sustenabila pentru bugetul public, care are inca deficit structural mare.**

Presedintele Frantei a vorbit recent de sfarsitul unei "epoci a abundentei"; altfel spus, se intra intr-o era de penurie. Aceasta formulare in sine pune in discutie conceptul de pret de echilibru, fiindca acesta ar trebui sa egalizeze ca tendinta cererea cu oferta in mod inexorabil. Dar, in lipsa unor politici publice adaptate, ar face-o cu multa excluziune sociala si economica. De aici rezulta

nevoia de a redefini consumuri, de a schimba moduri/stiluri de viata si productie, de a repara relatia cu natura. Cum se poate realiza aceasta intr-o societate/economie libera, democratica, prezinta dileme si provocari majore. Presedintele Macron nu poate fi perceput cu un Malthusian, inasa este de prezumat ca judeca tranzitia energetica, schimbarile climatice (seceta, arsita, incendii, uragane—evenimente extreme tot mai frecvente si apasatoare), pandemia, etc, care au modificat radical mediul in care traiesc concetatenii sai, alti cetateni europeni, lumea in ansamblu. In plus, noul razboi rece in care s-a intrat poate accentua utilizarea accesului la materii prime, la resurse naturale in general, ca mijloc de confruntare —cu efecte majore in privinta costurilor de productie, a inflatiei, standardelor de trai. **Politica accesului la resurse de baza este parte a politicii de securitate nationala.** In epoca moderna marile puteri au fost, de altfel, constant preocupate de acest obiectiv si au actionat in consecinta.

Asa cum energia, pe fondul razboiului din Ucraina, a devenit mare obsesie acum, in termeni analogi poate fi gandita hrana, costul ei de obtinere (in afara de cazul cand ajungem sa culegem fructe din padure si sa mancam aproape orice); pentru a avea hrana este nevoie de energie.

Romania, spre deosebire de alte tari din UE, are resurse naturale considerabile, inclusiv pamant arabil. Dar nu am stiut sa le capitalizam cum se cuvine, in folosul principal al cetatenilor romani. Uniunea are reguli, exista libertatea de miscare a factorilor de productie, economia noastra este deschisa. Dar nici sa fim naivi, sa ignoram ca nu putine tari din UE reusesc sa practice politici industriale si agricole, de creare de avantaje competitive, de succes. Valoarea adaugata superioara nu cade din cer, numai din simplul joc al fortelor pietei. Iar cei puternici ii domina in mod inerent pe cei slabi. Aceasta este o lectie a istoriei economice. Pentru politici publice cu impact sunt necesare inasa bugete publice robuste, venituri fiscale adecvate.

Controlul resurselor vitale (inclusiv apa) este o miza geopolitica, geostrategica, formidabila. Ruperea/dereglarea lanturilor de aprovizionare si productie, regionalizarea (deglobalizarea) acestora din ratiuni strategice si geopolitice (“friendshoring”) se reflecta in costuri de productie si preturi. Gasim in

aceasta stare de fapt inclinatia tot mai mare a unor guverne de a interveni in economie, de a construi politici industriale –exemplul cel mai elocvent fiind finantarea cu sume mari in SUA si UE a industriei de semiconductori. Ai putea spune ca s-a intors umbra lui Clyde Prestowitz, mare sustinator al politicilor industriale/comerciale strategice, care, intre altele, avea in vedere ascensiunea economica a Asiei, a Chinei.

Momentul de sinceritate al lui Macron exprima probabil ce se afla si in mintile altor lideri europeni. **Comisia Europeana a recunoscut ca este necesara o regandire a pietei comune a energiei. Nu numai razboiul din Ucraina trebuia sa provoace aceasta modificare de atitudine. UE este acum precum un boxer care se trezeste din pumni.** Si totusi, trebuie sa reziste la socuri adverse teribile cu limitarea daunelor.

Castigarea rezilientei in domeniul energetic cere masuri extraordinare pentru vremuri iesite din comun, investitii adecvate pentru anii ce vin (ceea ce NGEU, Planul european de redresare si rezilienta, avea in vedere, dar acum si acest program este de actualizat).

Franta, Spania, Portugalia, alte tari, sustin ideea ca este intelept sa fie rupta legatura aproape mecanica intre tariful la electricitate si cotatiile la gaz (mai ales in momente de cumpana). Este necesar sa fie protejati consumatorii cei mai vulnerabili, ceea ce inseamna ca plafonare de preturi la energie are sens in anumite conditii. Si trebuie descurajata speculatia destabilizatoare pe piete (de amintit ce facea Enron, ca fond de risc/hedge fund pe piata energie in SUA), etc. Crearea de stocuri/rezerve adecvate este o urgenta.

Cand costul/prețul marginal al energiei explodeaza, cand ai un razboi in proxima vecinatate, nu te poti rezuma la enunturi de manual simpliste, care pot suna ridicol in conditii de mare vitregie. Aceasta au inteles si comisarul UE pentru energie, alti oficiali, este de presupus.

Sa vedem care vor fi rezultatele reuniunii speciale a ministrilor energiei din UE, din 9 septembrie, dedicata problematii energetice.

PS. Acest text nu implica institutiile cu care autorul este afiliat.